

Həkim və xəstə münasibəti

Həkim və xəstə münasibəti haqqında Azərbaycanın görkəmli akademiki Zərifə xanım Əliyeva yazır ki, həkim və xəstə arasındakı inam, çox yaxın ünsiyyət, bir-birini başa düşmək müalicənin əsasını təşkil edir. Xəstəyə düzgün münasibət göstərmək bacarığı həkimin öz sənətinin daxilindən gəlməlidir.

Bu münasibətlər etik davranışdan qaynaqlanır. Müasir anlayışda etika mənəvi (əxlaqi) norma və qaydalar haqqında təlim olaraq müxtəlif stuasiyalarda ailədə, cəmiyyətdə, məişətdə, iş yerində insanların münasibətlərini müəyyənleşdirir. Tibbi etikanın mərkəzi, əsas problemlərindən biri həkim-xəstə münasibətləridir. Bu münasibətlərin əsasını mülayim xasiyyətlilik, tam nəzakət, xeyirxahlıq, dəqiqlik, diaqnostika və müalicə üsullarının keyfiyyəti, sırların qorunması və s. təşkil edir. Ona görə də əzablarının yüngülləşdirilməsi üçün həkimdən kömək gözləyən xəstə insana formal, üreksiz yanaşmaq yolverilməzdür. Hələ antik dövrün filosofu Platon belə yazdırdı: «qəlbi müalicə etmədən, bədənə həkimlik et-

mək olmaz, çünkü insan vücuda onlar bir-biri ilə birleşmiş bir vəhdətdir».

Təbabətin müasir inkişaf dövründə həkim və xəstə müxtəlif ictimai vəziyyətlərə dədir. Amerikan filosofu Robert Vitçin həkimliyi əsas dörd modellərə ayıraq yaxırdı: Bu modellər mühəndislik, paternalistlik (valideyinlik) muxtariyyat və kollegiallıqdan ibarətdir.

Mühəndislik modelli adlanan həkimlikdə xəstəyə mexanizm kimi münasibət göstərilir. Xəstə öz sağlamlığı barədə lazımi biliklərə malik olmadıqda həkim tərəfindən müalicə seçilərkən onun fikirləri nəzərə alınır və nəticədə xəstənin şəxsiyyətsizləşdirilməsi baş verir. Bu isə müalicə taktikasına ziddir.

Paternalist modeli (valideyinlik və ya atalıq) həkimlə xəstə arasında münasibətləri əks etdirir. Burada həkim xəstə qarşısında onun xeyrinə öhdəliklər götürür və bu xeyrin nədən ibarət olacağını özü təyin edir, həkimin xəstəyə münasibəti atanın övlada münasibəti kimidir. İxtisas biliklərinə yiyələnmiş və onu tədbiq edən həkim «ata» rolunu oynayır, xəstə isə

heç nədən xəberi olmayan, həkimin dediklərini nizamintizamlı yerinə yetirən uşaq rolunda olur. Hipokrat andında deyilir ki, «mən öz gücüm» və ağlıma istinad edərək, hər hansı bir ədalətsizliyə və ziyanvermədən çəkinərək xəstənin rejimini onun xeyrinə istiqamətləndirəcəyəm» Hipokratın bu sözleri təbabətin paternalist principini əks etdirir.

Həkimlə xəstə arasında münasibətlərin yeni modelərinə şəxsiyyətin muharrıyyəti (sərbəstliyi), yeni özünü təyin etmək hüququna malik olması daxildir. Xəstənin muxtariyyəti devidə onun müalicə seçmək hüququ, bütün tibbi əməliyyatların aparılması haqqında məlumat almaq hüququ və ona tam nəzarət etmək və onların hansı birindən imtina etmək başa düşür. Bu modelə əsasən öz sağlamlığı haqqında hər şeyi bilməli və hər hansı bir müalicə üsulunu seçmək və ya ondan imtina etmək bərədə öz razılığını verməlidir.

Həkim və xəstə münasibətlərində xəstəliyin nəticəsi barədə məsuliyyəti xəstə həkimlə bölüşür. Bu cur münasibət kolleqial modelə

addır. Xəstə həkimin kollegası olub, xüsusi müayinələrdən tutmuş, müalicə üsullarının seçilməsinə qədər tam hüquqi iştirakçısı olur. Bu modelin üstünlüyü ondan ibaretdir ki, xəstə özünün müalicə olunmasında yaxından iştirak edir. Modelin çatışmamazlığı isə xəstənin düzgün qərar qəbul edə bilməməsi ola bilər. Uşaqlar, komatoz hala düşmüş şəxslər və əqli cəhətdən qabiliyyətini itirmiş insanlar adekvat qərar qəbul edə bilmirlər.

Həkimliyin əsas şərtlərindən biri xəstənin sağalacağının barədə inam təlqin etməsidir. Zəmanəmizin məhşur, tanınmış alimi akademik Mirzəcanzadə belə yazır:» Xəstə ilə həkim, müəllim ilə tələbə, rəhbər ilə onun tabeliyində olanlar arasında inam, etimad əsas şərtlərdən biridir».

Həkim xəstə ilə səhbəti ehtiyatla və təmkinlə aparmalı, xəstəyə səhbət zamanı dərdine şərk olmasına nümayiş etdirməlidir. Bu isə xəstənin inam və etimadının olduğunu göstərməlidir.

Hər bir şəxsin müayinələrin nəticələri, xəstəliyin diaqnozu və proqnozu, müalicə üsulları, bununla

bağlı risk dərəceləri barədə özü üçün səmərəli formada məlumatları həkimdən almaq hüququ var. Bu xəstənin inam və etimadı üçün lazımdır. Vətəndaşın sağlamlıq vəziyyəti barədə məlumat onun özünə, onların valideynlərinə və ya qanuni nümayəndələrinə verilir. Xəstəliyin inkişaf proqnozu mənfi olduqda xəstə və ya xəstənin tibbi müdaxilədən imtina etmək, dayandırılmasını tələb etmək hüququ vardır. Tibbi müdaxilədən imtina etdikdə vətəndaşa və ya onun qanuni nümayəndəsinə mümkün olan nəticələr barəsində izahat verilməlidir. Əsassız olaraq tibbi müdaxilədən imtina hallarında xəstə və ya xəstənin məsuliyyət daşıyırlar.

Hazırda cəmiyyətdə həkim və xəstə münasibətləri yüksək etik qaydalara əməl edilməklə bu haqda olan qanunvericiliyə əsaslanır. Ölkəmizə əhalinin tibbi siyortası sahəsində işlərin aparılması və icrasına başlanılması bu münasibətlərə daha da müsbət təsirini göstərəcəkdir.

Cavanşir MƏLİKOV,
Qəbələ MRX-nin baş həkiminin təşkilati metodiki işlər üzrə müavini.

4 iyun hadisələrini xatırlarkən

Əslində 4 iyun 1993-cü ilə gedən yol düz bir il əvvəl 1992-ci ilin may ayının 17-də başlamışdı. Həmin gün Azərbaycan meydan qəhrəmanları hakimiyyəti zorla, silah gücünə ələ keçirdilər. Vətəninə, xalqına qarşı tutduğu mövqeydən asılı olmayıraq, sovet hakimiyyəti illərində dövlət orqanlarında işləyənlər hamısı düşmən elan edildi.

Meydan qəhrəmanları isə idarəetmə qabiliyyətlərinin olub olmamasından asılı olmayıraq hamısı vəzifə tutmağa can atıldı. Vəzifə çatmayan meydancılar keçmiş «ÇK» işçilərinin hərəkətlərini yamsılamağa çalışır, idarə və müəssisələri gezərək əvvəlki hakimiyyət dövründə idarəetmədə çalışınlara hədə-qorxu gelirdilər. Bir sözə meydancılar vətəndaş sülhü yaratmaq əvəzinə, vətəndaş qarşıluması yaratmaqla məşğul idilər.

1992-ci ilin iyun ayının 7-də meydancılar içərisində bəlkədə ən mötədili və

sadəlövhü olan Əbülfəz Əliyev (Mən onu 1966-cı ilən Bakı dövlət Universitetində oxuyarkən yaxından Əbülfəz Əliyev kimi tanıyırdım. Sonradan Elçiibəy neçə oldu bilmədim) prezident seçildi. Əbülfəz Elçiibəyin prezidentliyinin elə ilk günlərindən məlum oldu ki, ətrafindakılar onun xalq arasında olan müəyyən nüfuzundan yararlanmaq üçün Prezident kürsüsünə oturdublar. Əslində isə bir prezident kimi ən azından onun tutduğu vəzifəyə belə hörmət bəsləmir. Bu vəzifət vahid, möhkəm rəhbərliyin yaranmasına ciddi əngəl törədirdi. Sonrakı vəzifət göstərdi ki, elə Ə. Elçiibəy özü də ətrafindakılar dan intizam tələb etmək iqtidarında deyil. Meydanda pafosla, xalqın müəyyən zümrələrinə təsir edən sözlərlə danışmaqla, rəhbər ol-

maq arasındakı böyük fərq Ə. Elçiibəydə özünü çox tez biruzə verdi.

Hakimiyyət ölkədəki özbaşınlığının qarşısını heç cür ala bilmirdi. Bütün sahələrdə: siyasi, iqtisadi, ictimai həyatda özbaşınlıq gündən-günə dərinləşirdi. Ölkənin büdcəsi bütünlükə boşalmışdı, manat hər gün, hər saat dəyərini itirirdi.

Ən dəhşətli o idi ki, mənfur qonşularımız Ermənistanla müharibə vəziyyətində olsaq da nizamı ordu yaratmaq sahəsində heç bir uğur əldə olunmadı. Əksinə qanunsuz vahid komandanlığı tabe olmayan silahlı dəstələrin sayı durmadan artırdı ki, onlar da ölkədə hərc-mərcliyin artmasına getirib çıxarırdı.

1993-cü ilin əvvəlində ölkədəki vəziyyət dəha da gərginləşdi. Mart ayında Prezident Elçiibəyin sərən-

camı ilə Dağlıq Qarabağ üzrə Prezidentin səlahiyyətli nümayəndəsi təyin olunmuş polkovnik Surət Hüseynovun rəhbərliyi ilə formalasılmış hərbi müxalifət əksər hissələri cəbhə bölgəsindən geri çəkərək Gəncə şəhərində hökumətə qarşı yeni güc yaratdı.

1993-cü ilin aprelin 3-də Kəlbəcərin ermənilər tərəfindən işğalı vəziyyəti dəha da gərginləşdirdi. Maraqlıdır ki, o vaxtı rəhbərlik silahlı qüvvələri səfərbər edib Kəlbəcərin işgalının qarşısını almaq əvəzinə, hərbi müxalifəti əzmək üçün planlar qurmağa başladı.

Ən radikal cəhbəci sayılı AXC məclisinin sədri Fərəc Quliyevin çağırışı ilə 2000 nəfərə qədər AXC fəali «kömülli» şəkildə toplaşaraq xaricdən dəvət olunmuş zabitlər tərəfindən

döyüşə hazırlanırdı. Bu «kömülliərə» deyilmişdi ki, onlar Kəlbəcərin erməni işğalından azad olunmasında iştirak edəcəklər. Ancaq 1993-cü il iyunun 4-də həmin «kömülliər» Suret Hüseynovun rəhbərliyi altında olan hərbi müxalifə qarşı əməliyyatda iştirak etmək üçün Gəncəyə göndərildilər. Elə həmin gün sübhə tezən döyüşə girmək əmri alsalar da hər iki tərəfdən itki ilə geri oturuldular. Daha doğrusu hakimiyyətin Gəncə əməliyyatı 4 iyun 1993-cü ildə məglubiyətlə nəticələndi. Yalnız bundan sonra hakimiyyət çıxılmaz vəziyyətdə qalaraq xalqın tələbini nəzərə alıb ümumiyyətli lider Heydər Əliyevi respublikada ali hakimiyyətə dəvət etdi.

Qüdrət SƏMƏDOV.